

הסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת ויחי

עבודת ה' כטבע

השבטים הקדושים נמשלים לבעלי חיים, והנמשל הוא עבודת ה' שקיימת אצלנו כחיות טבעית, שמתפרצת כאשר יש גורם זר שרוצה להפריד אותנו מעבודת ה', או כאשר יש התערבות בעבודת ה'.

שלום לידידינו היקרים!

כאשר יעקב אבינו מברך את השבטים (וכך זה גם בבברכות של משה רבינו) הוא משתמש רבות בדימויים מעולמם של בעלי החיים: "גור אריה יהודה", "יששכר חמור גרם", "בנימין זאב יטרף" ועוד. בנוסף אומרים חכמינו (סוטה יא, ב) שכל השבטים נמשלים לבעלי חיים, גם אלו שלא כתוב בהם דימוי כזה, כמו שכתוב "כי חיות הנה".

לעומת זאת בברכות של האבות, כאשר הקדוש ברוך הוא מברך את אברהם, וכאשר אברהם מברך את יצחק ויצחק את יעקב - הם לא משתמשים בדימויים של בעלי חיים. למה האבות לא נמשלים לבעלי חיים והשבטים כן?

ברכות על מלחמה ועבודת ה'

חלק גדול מהברכות שיעקב מברך את השבטים מתייחסות למצב של מלחמה: "ידך בעורף אויביך", "הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור", "בבוקר יאכל עד ובערב יחלק שלל" ועוד. כך זה גם בברכות של משה רבינו בפרשת וזאת הברכה: "בהם עמים ינגח", "וטרף זרוע אף קדקוד" ועוד.

הברכות באות לבטא את המהות של השבטים ואת דרך החיים שלהם. למה דרך החיים באה לידי ביטוי דווקא במלחמה?

בנוסף, חכמינו לומדים את הפסוקים שנוגעים למלחמה כמלחמה פנימית, כלומר כעבודת ה'. כך הם דורשים את הפסוק "בבוקר יאכל עד ובערב יחלק שלל" על קרבן תמיד של שחר ושל בין הערביים (ראה תרגום יונתן בן עוזיאל), ואת הפסוק "וטרף זרוע אף קדקוד" על מצוות תפילין (ראה הלכות תפילין להרא"ש סימן טו). כך זה גם בברכות של בלעם: את הפסוק "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה" דורשים חכמינו על התגברות כארי לעבודת ה', ועל קריאת שמע שחרית וערבית (ראה רש"י שם). למה עבודת ה' צריכה להיות מתוארת על ידי מלחמה?

שני חלקים במערכת העצבים

בשביל להסביר את הדימוי של השבטים לבעלי חיים, נמשיל את האבות ואת השבטים לשני חלקים במערכת העצבים:

מערכת העצבים היא המערכת שעל ידה המוח מנהיג את הגוף, והיא מחולקת לשני חלקים כלליים, שנקראים היום מערכת העצבים המרכזית ומערכת העצבים האוטונומית. מערכת העצבים המרכזית היא מערכת

שמופעלת על ידי המודעות של האדם, והחלק השני של מערכת העצבים הוא חלק שעובד בצורה עצמאית, אוטונומית, שלא עוברת דרך המודעות של האדם. בחלק הזה נמצאים מערכת העיכול והנשימה ושאר המערכות הפנימיות שעובדות בצורה אוטומטית, גם כאשר האדם ישן ואפילו כאשר הוא מחוסר הכרה.

תפקיד נוסף של מערכת העצבים האוטונומית הוא להגן על הגוף במצבי חירום. כאשר נכנס לאדם גורם חיצוני זר לעין וכדומה הוא ממצמץ בצורה אינסטינקטית, בלי שיהיה לו זמן לחשוב על זה, וכן כאשר יש מצב חירום של ממש, כאשר האדם צריך לברוח מסכנה וכדומה, הוא פועל רבות מכח מערכת העצבים האוטונומית. מערכת העצבים הזו מאפשרת לאדם להגיב בצורה מיידית, בלי שהוא יצטרך לחשוב על כך.

אף על פי שהאדם משתמש בפועל במערכת העצבים האוטונומית כאשר יש לו שעת חירום, המערכת הזו קיימת כל הזמן, והגוף לחוץ ודרוך כל הזמן לראות אם יש איום שהוא צריך להגיב עליו באופן מידי. כלומר גם בזמן שגרה האדם 'מבזבז' אנרגיה רבה על המערכת של שעת חירום.

בנוסף, כשם שמערכת העצבים של האדם מגיבה באופן אוטומטי לגירויים ולשעת חירום, כך היא מגיבה גם לקשר בין איש ואשה. גם בקשר בין איש ואשה הגוף מגיב גם בצורה אוטומטית, והתגובות הללו הן פעמים רבות עיקר ההתרגשות שבקשר.

כלומר יש אצל האדם שתי מערכות של חיות: במערכת הראשונה החיות באה לידי ביטוי במודעות, ובמערכת השנייה החיות מתפרצת, ולא באה לידי ביטוי דרך המודעות. אפשר להסתכל על ההתפרצות של החיות כמה שמאפשר לאדם להתכנס לתוך עצמו ולהגן על עצמו, כמו בהגנה מפני גורם זר או בשעת סכנה וכדומה, ואפשר להסתכל על ההתפרצות של החיות כהתחברות של האדם לעצם החיים שלו, כמו בקשר בין איש ואשה.

האבות והשבטים

מהמשל של מערכת העצבים נחזור לנמשל, אל האבות והשבטים.

על האבות הקדושים כתוב ש"האבות הן המרכבה", ומסביר זאת בעל התניא (תניא פרק כג) ש"שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מענייני עולם הזה ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם". האבות היו כל הזמן במודעות לנוכחות האלקית.

אבל אצלנו, אצל בני אברהם ויעקב, על פי רוב הנוכחות האלקית לא נמצאת במודעות שלנו בצורה קבועה. אבל אף על פי כן הנוכחות האלקית יושבת אצלנו כל הזמן כ'מערכת עצבים אוטונומית'. המערכת הזו גורמת לנו לפחד לחטוא, וגורמת לנו שאם יהיה גורם זר חיצוני שירצה להפריד אותנו מה', עצם החיים שלנו יתפרץ, ולא יתן לזה לקרות, אפילו במחיר של מסירות נפש.

עבודת ה' הזו היא עבודה שקיימת בנו כטבע, מכח מה שה' ברא אותנו כיהודים, ולא מכח מודעות קבועה לנוכחות של ה' כמו אצל האבות הקדושים.

כשם שעבודת ה' שנמצאת אצלנו כטבע מתעוררת כדי להילחם עם עם גורם זר, כלומר בעבודה של 'סור מרע', כך היא מתעוררת גם בעבודה של 'ועשה טוב': לפעמים כאשר האדם מתפלל או מקיים מצוות מתעורר בו חשק וחיות בעבודת ה'. גם החשק הזה פעמים רבות לא מתעורר מכח מודעות בהירה לנוכחות של ה', אלא מכח הטבע של הנפש האלקית לרצות לעבוד את ה'. כשם שמערכת העצבים האוטונומית מתעוררת גם בקשר בין איש ואשה ולא רק במצבי חירום, כך גם בעבודת ה' עצם החיים של היהודי מתעורר לא רק בצורה של 'סור מרע', אלא גם בדרך של 'ועשה טוב'. כלומר ההתעוררות הזו של הטבע של הנשמה לא באה רק כדי להגן על עצם היהדות שלנו, אלא גם כאשר אנחנו מתעוררים לעבודת ה' בחיות.

זו הסיבה שהשבטים נמשלו לבעלי חיים והאבות לא: על האבות נאמר ש"האבות הן המרכבה", אבל על השבטים זה לא נאמר ו"אין קורין אבות אלא לשלושה" (ברכות טז, ב). האבות נקראים אבות כיוון שהשבטים הם הבנים שלהם, והם מקבלים מהם בירושה את האמונה ואת הקשר לה'. עבודת ה' כירושה פירושה שהמודעות של האבות לנוכחות האלקית נעשית כטבע אצל הבנים, והטבע הזה הוא מערכת שמגינה על עצם החיים, ומאפשרת לאדם להתחבר ולהתעצם עם עצם החיים שלו.

לכן הפסוקים על המלחמה נדרשים אצל חכמינו כעבודת ה': כשם שעצם החיים מתעורר במצב של מלחמה, כלומר בשעת חירום כהגנה מפני פלישה של גורם חיצוני זר, כך הוא מתעורר גם בקשר, בעבודת ה', וגורם לאדם להתעצם עם הקשר עם ה' שהוא עצם החיים שלו.

שבת שלום!

בית 'עוד יוסף חי'

